

Udio zastupnika iz dubrovačkog kraja u radu Dalmatinskog sabora

Dalmatinski sabor sa sjedištem u Zadru, glavnom gradu Dalmacije pod austrijskom vlašću — bio je parlamentarna institucija sa 43 zastupnika, od kojih su dva bili zastupnici po virilnom pravu a 41 birani u četiri izborne kurije: u kuriji veleposrednika, u kuriji gradova, u kuriji trgovačko-obrtničkih komora i u kuriji vanjskih (seoskih) općina. Radom saborskog zasjedanja rukovodio je predsjednik sabora ili njegov zamjenik (potpredsjednik). Predsjednika i potpredsjednika sabora imenovao je car kao ljude svog povjerenja iz zastupničkog sastava. Nisu ih, dakle, birali zastupnici, što svjedoči da u austrijskoj carevini nije bilo ni potpune parlamentarne demokracije. Predsjednik sabora bio je ujedno i predsjednik Zemaljskog odbora — izvršnog i upravnog organa sabora, koji je djelovao i u vremenu između saborskih zasjedanja. Prvo zasjedanje Dalmatinskog sabora održano je 1861, a zadnje 1912. Taj je sabor inače pravno postojao sve do sloma Habsburške Monarhije (1918).¹

Bečki vladajući vrhovi, suprotno narodnim idejama i težnjama u 19. stoljeću, rukovođeni svojom tlačiteljskom politikom, nastojali su da potčinjeni narodi budu razjedinjeni i izloženi odnarođivanju. To se najbolje moglo vidjeti na primjerima hrvatskih zemalja — Dalmacije i Istre, kojima je, protivno onodobnom duhu vremena, nametan i dalje talijanski jezik i kojima nije dopušteno da se sjedine sa banskom Hrvatskom. Da učvrste tu izoliranost hrvatskih zemalja, bečki su vladajući vrhovi, nakon uvođenja ustavnosti 1861, stvorili i zasebne pokrajinske sabore za Dalmaciju (sa sjedištem u Zadru)² i za Istru (sa sjedištem u Poreču).³ Slično su bile međusobno izolirane i slovenske zemlje. Slaveni su uopće u Habsburškoj Monarhiji bili pod najokrutnijim pritiscima bečkog režima. Austrijski Nijemci i Mađari su 1867. međusobno i podijelili vlast kako bi potčinjene slavenske narode što dulje zadržali u obespravljenoj položaju. Otada su hrvatske zemlje bile još i naglašenije međusobno izolirane, jer su Dalmacija i Istra pripadale austrijskoj (cislajtanijskoj), a banska Hrvatska ugarskoj (translajtanijskoj) polovici Habsburške Monarhije. Pitanje sjedinjenja hrvatskih zemalja postalo je otada pogotovo teško rješivo. Pokretanje tog pitanja diralo je otada u postojeće državno ustrojstvo, stvoreno

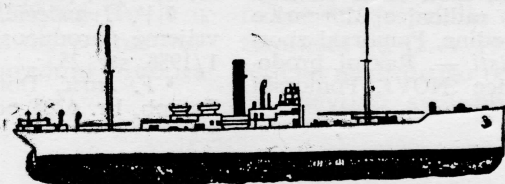
austro-ugarskom nagodbom, i stoga ono nije bilo počudno ni austrijskim Nijemcima ni Mađarima.⁴ Dalmacija je ostala odvojena od banske Hrvatske sve do sloma Habsburške Monarhije.

Udio zastupnika iz dubrovačkog kraja u radu Dalmatinskog sabora bio je za cijelo vrijeme postojanja tog sabora veoma osjetan. U početku saborskog djelovanja 1861. dva Dubrovčanina: Đuro Pulić i Miho Klaić — nalazili su se na čelu Narodne stranke, koja je tada u svojim redovima okupljala dalmatinske Hrvate i Srbe, i koja je bila opoziciona politička snaga na cjelokupnom dalmatinskom političkom poprištu. Od 5 zastupnika iz dubrovačkog kraja, koliko ih se biralo, 4 su već u prvim izborima 1861. bila izabrana iz redova pripadnika Narodne stranke.⁵

Koliko su režimski organi bili protiv Narodne stranke, koja se zalagala za sjedinjenje Dalmacije sa banskom Hrvatskom i za pravo upotrebe hrvatskog kao službenog jezika u školstvu, sudstvu i administraciji, vidi se i po tome što su već za prvih izbora 1861. pravili najsurevije pritiske na birače. U Cavtatu i Konavlima npr. uhapšeno je tada nekoliko ljudi, koji su bili optuženi za tobožnje veleizdajništvo i uvrede cara. Optužnica je najviše teretila braću Vragolov, pa je taj proces, vođen u Dubrovniku, ostao prvenstveno i poznat po njihovu prezimenu.⁶ Koliko su režimu smetali Pulić i Klaić vidljivo je i po tome što su režimski organi premjestili Pulića sa zadarske gimnazije u splitsku gimnaziju, i potom odatle na gimnaziju u Trento (južni Tirol) samo da bude što dalje od Dalmacije,⁷ a Mihlu Klaiću otkazali profesorsku službu na zadarskoj gimnaziji.⁸

Nakon devetogodišnje političke borbe, narodnjaci su 1870. izvojevali pobjedu u tadašnjim saborskim izborima i taj uspjeh stalno dalje ponavljali. Autonomnaška (talijanaška) stranka sve je više slabila da bi zadnjih decenija postojanja Dalmatinskog sabora imala u njemu — od 43 zastupnička mjesta — samo 6 zastupnika.

Interesantno je spomenuti da su neki zastupnici bili međusobno, u privatnom životu, povezani rodbinskim i drugim vezama, a da su u političkom pogledu — u saboru i izvan sabora — pripadali oštro suprotstavljenim političkim strankama. Bilo je to vidljivo i u redovima dubrovačkih zastupni-

ka. Tako npr. zastupnik Lujo Sarragli pripadao je Autonomnaškoj stranci i bio jedan od njenih prvaka, a njegov zet, zastupnik Kosto Vojnović, pripadao je Narodnoj stranci i bio jedan od prvaka ove stranke.⁹

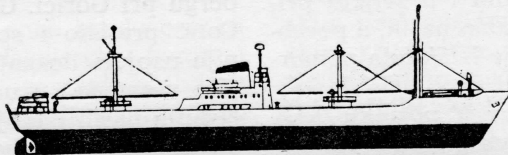
U vremenu od 1861. do 1918, pored već spomenutih zastupnika Đura Pulića, Miha Klaića, Kosta Vojnovića i Luja Serragli bili su još iz dubrovačkog kraja ovi zastupnici u Dalmatinskom saboru: Orsat Bonda, Pero Budmani, Brnja Caboga, Melko Čingrija,¹⁰ Pero Čingrija,¹¹ Vlaho De Giulij,¹² Marin Đorđić, Frano Gondola,¹³ Ante Ivellio, Kristofor Jerković, Ernest Katić, Pero Klaić, Stjepo Knežević, Nikola Lalić, Ivo Lupis, Vlaho Matijević, Milorad Medini, Vicko Milić, Jerko Natali, Niko Pucić, Rafo Pucić,¹⁴ Antun Pugliesi, Ivo Radmilli, Niko Skurić, Antun Učović, Pero Vuković, Vice Vuletić¹⁵ i Luko Zore. Neki od tu navedenih bili su uzastopno više puta birani za zastupnike. Tako npr. Miho Klaić je bio zastupnik ukupno 35 godina, a Pero Čingrija 48 godina!

Po svojoj socijalnoj strukturi zastupnici su bili uglavnom advokati, službenici i razni posjednici. Samo jedan jedini put bio je među zastupnicima jedan seljak i to za kraće vrijeme, a i taj je pripadao sloju imućnog seljaštva. Takav socijalni sastav zastupnikâ utjecao je i na izrazito klasna opredjeljenja Dalmatinskog sabora. Dok su npr. narodnjački prvaci u nacionalno-političkom pogledu sa stajališta interesa narodne većine iskazivali svoje rodoljubive i slobodoljubive težnje, oni su, istodobno, štiteći svoja klasna usmjerenja — kao predstavnici zemljišnog veleposjeda i bur-

žoazije — zastupali izrazito konzervativne stavove. Nikad nisu npr. u saboru pristali da se založe za rješenja kmetskog i kolonatskog pitanja, koje je u onovremenoj agrarnoj Dalmaciji uopće,¹⁶ i pogotovo na dubrovačkom području, bilo veoma prisutno.¹⁷ Uvijek su, sa svog interesno-klasnog stajališta, isticali da je to privatno-pravno a ne socijalno pitanje. Prema tome, Dalmatinski sabor je bio ne samo parlamentarno-politička institucija ograničene pokrajinske autonomije, nego i građansko-klasna institucija u vremenu njenog djelovanja, u kojoj su došli do punog izražaja i brojni reakcionarni stavovi nosilaca tadašnje građanske politike na dalmatinskom tlu.

Često se u Dalmatinskom saboru raspravljalo i o problematici dubrovačkog područja. Tako npr. o otvaranju i uvjetima rada pojedinih škola, o izgradnji puteva i bunara, o izgradnji bolnice, o djelovanju ovdajšnjih općina i zaklada, o potrebi isušavanja Konovskog polja, o raznim molbama i žalbama građana itd. Među molbama iz ovog kraja, koje je rješavao sabor, bila je i molba mladog Vlaha Fagioni (Bukovca).¹⁸ On je molio finansijsku pomoć za svoje slikarsko obrazovanje. U istu svrhu obraćao se molbom saboru i Celestin Medović.¹⁹

Dalmatinski je sabor donosio i razne pokrajinske zakone. I u debatama o nacrtima tih zakona dubrovački su zastupnici bili vrlo aktivni. Mnogi zakoni, koje je donio sabor, i mnoge saborske odluke, nisu nikada mogli ući u svoj djelotvorni tok, jer im je sa strane središnje vlade u Beču ili cara bila uskraćena potvrda.

BILJEŠKE:

¹ Organizacija i rad te pokrajinske parlamentarne ustanove prikazani su u knjizi: Ivo Perić, *Dalmatinski sabor 1861—1912 (1918)*, Zadar 1978.

² Isto, 17.

³ Zora Brečević, *Zemaljski sabor Istre do njegove likvidacije (1861—1942)*, Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu, XIX, Rijeka 1974, 474.

⁴ Ferdo Čulinović, *Državnopravna historija jugoslavenskih zemalja. Knj. prva*. Zagreb 1961, 215—216.

⁵ Birači dubrovačkog kraja — prema Izbornom redu za izbor zastupnika u Sabor kraljevine Dalmacije — birali su 2 zastupnika u kuriji veleposjednika, 1 zastupnika u kuriji gradova (u gradu Dubrovniku), Dubrovnik i Kotor) i 1 zastupnika u kuriji vanjskih, 1 zastupnika u kuriji trgovačko-obrtničkih komora (za seoskih općina (za općinu Cavtat i izvangradsko područje općine Dubrovnik).

⁶ Ivo Šeman, *Proces braće Vragolov i drugova*, Jub. br. Narodnog lista, Zadar 1912, 37; Grga Novak, *Velezdajnički proces u Dubrovniku g. 1861—1862*, Anali Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku, III, Dubrovnik 1954, 80.

⁷ *Narodni list*, br. 39, Zadar 1883, 1.

⁸ Vinko Kisić, *Listajući stare godišnjake...*, Jub. br. Narodnog lista, Zadar 1912, 98.

⁹ Mirko Žeželj, *Gospar Ivo*, Zagreb 1977, 10.

¹⁰ Bio je načelnik dubrovačke općine od 1911. do 1914. g.

¹¹ Bio je načelnik dubrovačke općine od 1878. do 1882. i od 1899. do 1911. g.

¹² Bio je načelnik dubrovačke općine od 1887. do 1890. g.

¹³ Bio je načelnik dubrovačke općine od 1890. do 1899. g.

¹⁴ Bio je načelnik dubrovačke općine od 1869. do 1878. i od 1882. do 1886. g.

¹⁵ Bio je načelnik dubrovačke općine od 1865. do 1869. g.

¹⁶ G. 1890. bilo je 86,12% stanovnika u Dalmaciji koji su živjeli od rada u poljoprivredi i šumarstvu. V.: Ivo Juras, *Pregled gospodarstva i trgovine u Dalmaciji*, Zadar 1910, 13.

¹⁷ Dubrovački i cavtatski autonomasi su — pogotovo za vrijeme saborskih i općirskih izbora — i manipulirali tom činjenicom u svojoj borbi protiv narodnjaka. Inače, u biti, i vodeći autonomasi su, prema rješavanju kmetskog i kolonatskog pitanja, imali jednako reakcionaran stav kao i vodeći narodnjaci. O tom pitanju na dubrovačkom području raspravlja se u knjizi: Antonio Degl'Ivellio: *Saggio d'un studio storico-critico sulla colonia e sul contadinaggio nel territorio di Ragusa*, Ragusa 1873.

¹⁸ *Brzopisna izvješća XVIII zasjedanja zemaljskog sabora dalmatinskoga od dneva 22. kolovoza do 10. rujna 1881*, Zadar 1882, 115.

¹⁹ *Brzopisna izvješća XXVI zasjedanja pokrajinskog sabora dalmatinskog od dneva 14. listopada do dneva 7. studenog 1890*, Zadar 1891, 405—406.